

הלכות בית הכנסת סימן קנה

קנה לילך מבית הכנסת לבית המדרש, וכו' ב' סעיפים:

א אחר שיש צא מבית הכנסת (א) לילך (ב) [ל] לבית המדרש (ב) *ויקבע *עת (ג) ללמד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע (ד) שלא יעבידנו אף אם הוא סבור (ה) להרויח הרבה: הגה ואף מי שאינו יודע ללמד (ו) ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו. (ז) או יקבע לו מקום (ח) וילמד (ט) מעט במה שיודע, (י) ויחשב בעניניו, ויפנס בלבו

א טור משקעות
נקרא דשבת לא

באר היטב

(ב) לכהמ"ד. ואם צריך לעשות דבר נחוץ ילמד פסוק א' או הלכה א', עמק התורה. והמנהג בב"מ שוקעים ללמד אחר התפלה בבהכ"נ

משנה ברוכה

א (א) לילך לבית המדרש⁽¹⁾. דאיתא בגמרא: היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה, זוכה ומקבל פני השכינה, שנאמר "ולכו מחיל אל חיל ורעה אל אלהים בציון". והנה בזמננו היה הבית הכנסת מיוחד לתפלה ובית המדרש מיוחד לתורה לחוד, והנה דרכם להתפלל בבית הכנסת; ואף בזמננו שמתפללים בבתי המדרש, מפל מקום שיש גספן דבר זה, דאחר התפלה ילך להתחבר עם האנשים העוסקים בתורה במשניות וכדומה, ונאמר עליו הפתח "ולכו מחיל אל חיל" וגו'. **(ב) ויקבע**. דאיתא בגמרא: כשמכניסין אדם לדין שואלין אותו: קבעת עתים לתורה? וטוב שיקבע העת מיד אחר התפלה, משום "ולכו מחיל אל חיל", וכן"ל, וגם דאם ילך מקדם לעסקיו חשיבן שמא יפשוף ויתבטל קביעותו (פמ"ג): **(ג) ללמד**. חוב אדם ללמד בכל יום תורה שבכתב, שהוא תנ"ך, ומשנה וגמרא ופוסקים⁽³⁾. ובצ"ל בתיים שאינם לומדים רק שלש או ארבע שעות ביום⁽⁴⁾ לא ילמדו בגמרא לחוד, דבזה אינו יוצא⁽⁵⁾, אלא צריך שילמד דוקא גם ספרי פוסקים, כל אחד כפי השגתו [שו"ע י"ד וש"ך שם]: **(ד) שלא יעבידנו**. דעקר מצות תלמוד תורה אין לה שעור, **(ה) ויחשב** הוא כל היום⁽⁶⁾, כל זמן שיש לו פנאי, וכדכתיב "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו" וגו'. וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו, הוא קרוב למה שאמרנו חכמינו ז"ל [סנהדרין צט] על הפסוק "כי דבר ה' בזה", זה שאפשר לו לעסק

שערי תשובה

[ב] לכהמ"ד. עכ"ט. וכתב ברי"י בשם מו"ה: דן את הדין בלא נטילת שכר, עולה לקביעת עתים, אבל בשכר וכן מלמד תעוקות בשכר אינו

באר הגולה

* ויקבע וכו'. והנה עצם הלמוד, אף שיש שהוא לומד ביחודי הוא גספן מקום מצות עשה של תלמוד תורה, מפל מקום להתחלה מזה הסדר כל מה שיש ללמד בתורה⁽¹⁷⁾, שעל ידי זה יש כבוד שמים יותר, וכן אמרו חז"ל בכמה מקומות: "קרב עם הדרת מלך", וכבר אמרו חז"ל [ברכות ו] שיש נפקא מנה בין מי שלומד ביחודי⁽¹⁸⁾, דאף שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר על זה, מפל מקום לא מכתבן מלה בספר הזכרונות, מה שאין פן בשלומד שלא ביחודי⁽¹⁹⁾, נאמר עליהם בכתוב "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו" וגו' ונכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו"; וכל שכן בשלומדים בעשרה יחד, דאז קרמה שכינה ואיתא, כדכתיב "אלהים נצב בעזרת אל", וגם אמרו חז"ל: אין התורה נקנית אלא בחברה. עוד אמרו חז"ל [ברכות ג] על הפסוק "הסכת ושמע וישאל" וגו', עשו כמות כמות ועסקו בתורה. גם על ידי זה נושא הקדוש ברוך הוא פנים לישאל, כדאיתא בתנא דכ"א אלהים⁽²⁰⁾, פרק כג, תשובת הקדוש ברוך הוא למדת הדין ששואלת לפניו למה הוא נושא פניו לישאל, והלא כתיב "האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים", והשיב הקדוש ברוך הוא: איך לא אשא פנים לישאל וכו', ולא עוד אלא שהן מלמדים את התורה ויושבים אנדות אנדות ועוסקים בתורה, עין שם. וכן המנהג כהיום בכל קהלות ישראל ששוקעים ללמוד בחברה אחר התפלה בבית הכנסת⁽²¹⁾ ואומרים קדיש דרבנן. ואין אומרים קדיש דרבנן אלא על תורה בשביל פה⁽²²⁾ ולא על פוסקים⁽²³⁾, וכן על דברי אגדה אומרים קדיש דרבנן [אחרונים]. עוד כתבו, דלענן אמירת הקדוש אין מעכב שילמדו דוקא בעשרה, דאפלו אחד או שנים שלמדו יוכלו לומר קדיש, רק שיהיה עשרה בבית הכנסת⁽²⁴⁾, וגם דאפלו איש אחר שלא למד יוכל לומר הקדוש⁽²⁵⁾: * עת ללמד. ביוצא דעה סימן רמו סעיף א מבאר דצריך אדם לקבע עת לתלמוד תורה ביום ובלילה⁽²⁶⁾, ועל פן

בתורה ואינו עוסק. ואמר חכמינו ז"ל [ירושלמי סוף פרק ט דברכות]: רבי חלקיה בשם רבי סימון: העושה תורתו עתים [רופה לומר, שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמד יומיו] הרי זה מפר בריית, וז"ל זה מן הפתח "עת לעשות לה' הפרו תורתך" [ועין שם בפרוש הפני משה], אלא הכונה בקביעת עתים לתורה הוא, שצריך האדם ליחד עת קבועה⁽²⁷⁾ בכל יום⁽²⁸⁾, שלא יעבידנו בשום פעם, ואם ארע לו אנס שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום, יהיה עליו כמו חוב וישלמנו בלילה⁽²⁹⁾, וכדאמרנו [ערוכין סה]: רב אחא בר יעקב ז"ל ביממא ופרע בליאל. וכתבו האחרונים, שלעולם קדם שיצא מבית המדרש שחרית, אפלו אם ארע לו אנס שלא יוכל ללמד בקביעות, ילמד על פל-פנים פסוק אחד או הלכה אחת: **(ה) להרויח הרבה**. ואיש בזה הוא מבצעי אמונה, שמאמין ובוטח בה' שלא יחסר לו מזונותיו על ידי זה, וכדאיתא בירושלמי [סוטה פט]: מאי אנשי אמנה? כהנא דהו צוחין לה בפגמא מטיא [פרוש, שהיו צועקים הקונים שביאו עם סחורתם למכור], והו אמר: לית אנה מבטל ענתי, מה דתמי למיתי מיתי: וזה לשון הקרבן עדה שם: הרי אמר אין אני מבטל השעה שנקבעתי ללמוד התורה בשביל הרווחת ממון; אם ראוי שיבוא לי רוח, יבוא הוא מעצמו מהקדוש ברוך הוא אף לאחר שאגמר קביעות למוציא⁽³⁰⁾: **(ו) לילך לבית המדרש**. שלומדים שם, ואפלו אם אינו מבין מה שלומדים, מפל מקום העפכה בבית המדרש מצוה היא⁽³¹⁾, וכל שכן אם יוכל להבין מה שלומדים בהלכה או באגדה, יקבע עצמו לשמע ויעלה לו במקום למוד, וכמו שאמרנו חכמינו ז"ל [דברים יב] פנשת פי תבוא: אמר ר' יהושע אמר רב נחמן: כל מי שבא לבית הכנסת ושומע דברי תורה, זוכה לישב בין החכמים לעתיד לבוא, שנאמר "אין שמעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין": **(ז) או יקבע לו מקום**. הוא ענין בפני עצמו ואריש הסעיף קאי דצריך אדם לקבע תורתו בבית המדרש, ושם יהיה לו מקום קבוע לתורה, וצריך לומר: ויקבע לו מקום: **(ח) וילמד**. לפי רהיטת לשון הרמ"א הוא מגמגם, דהלא מירי בתחלה באדם שאינו יודע כלל ללמד שאין לו אלא שכר הליכה; אלא האמת כמו שכתבנו מתחלה דקאי הפל אריש הסעיף, וקא משמע לן דאפלו מי שיודע ללמוד רק מעט, אפלו הכי יקבע לו מקום בבית המדרש ללמוד במה שיודע⁽³²⁾, וכן מבאר בתלמודי רבנו יונה שממנו נובע הג"ה זו שכתב זה לשונו: ואפלו מי שאינו יודע ללמד אלא מעט, יש לו לקבע באותו מקום ללמוד במה שיודע וכו', ואם אינו יודע כלל ללמד, יש לו ללכת לבתי המדרש ולשכר הליכה בידו: **(ט) מעט במה שיודע**. וכשלומד רק מעט, וכן שעקר למודו: יהיה בהלכות, שידע איך להתנהג למעשה⁽³³⁾, וכן"ל. ואמר חכמינו ז"ל על הפסוק "אהב ה' שערי ציון מפל משכנות יעקב", אוהב ה' שערים המצויים בהלכה יותר מפל בתי כנסיות וכו', וגם אמרו: כל השונה הלכות בכל יום, מבטח לו שהוא פן עולם הבא⁽³⁴⁾. ואם אינו מבין בהלכות, ילמד כל מה שיודע. ובעת בזמננו יש כמה ספרים ממאמרי חז"ל מעמקים על לשון אשכנז, ויכול כל אדם לקרות וללמוד בהם: **(י) ויחשב בעניניו**. פרוש, שיראה (ב) ויבדק בשבתו קצת פנוי

שער הציין

(ב) וכבר האריך בזה הגר"א בספרו שנות אליהו פרק א דפאה, עין שם⁽³⁵⁾: (ג) ממנו אברהם ופרי-מגדים:

הַלְבוֹת בֵּית הַפְּנִסֶּת סִימָן קנָה

ביאורים ומוספים

סימן קנה

לילך מבית-הפנסת לבית-המדרש

[משנ"ב ס"ק א]

לילך לבית-המדרש⁽¹⁾.

(1) וכתב לעיל (סי' צ ס"ק מג) שאף שאסור לרוץ כשיצא מבית הכנסת, כיון שמראה שהעיקוב בבית הכנסת דומה עליו כמשאוי, אין זה אלא כשהולך לעסקיו, אבל אם יוצא מבית הכנסת לבית המדרש כדי ללמוד תורה, מצוה לרוץ. וכתב המג"א שם (ס"ק כו) שירץ אף שהרואים אינם יודעים סיבת ריצתו.

[משנ"ב ס"ק ב]

דאיתא בגמרא: קְשָׁמְכִינִין אָדָם לְדִין שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: קְבָעָה עֵתִים לְתוֹרָה⁽²⁾.

(2) ובביאור הלשון 'קבעת', כתב השערי תשובה (סי' קנו ס"ק ב) בשם ההפלאה בכתובות (פתחא זעירא אות לה), דהיינו מלשון 'קבען פלניא', כלומר גולני פלוני [ראה ראש השנה כו, ב], דהיינו שאף מי שטרוד מאוד בעסקיו יש לו לגזול מזמן עסקיו כדי שיוכל ללמוד תורה.

ואפילו מי שהוא עני ביותר ומחזר על הפתחים, כתב השו"ע (יו"ד סי' רמו ס"א) שחייב לקבוע עתים לתורה, ואם אינו יכול ללמוד בעצמו והוא איש עני שמתפרנס ממלאכתו בצמצום, כתב בספרו חפץ חיים (ליקוטי הלכות יומא לה, א) שמחויב לחיות בצמצום רב ולהפריש ממשכורתו בכדי לשכור לעצמו מלמד, והוכיח כן מהמעשה של הלל הזקן המובא בגמרא שם. ואף שאמרו 'המבזבזי אל יבזבו יותר מחומש', כתב שם שזה אינו אלא במצות צדקה, אבל לענין תלמוד תורה שהוא מחויב לדעת אותה והיא חיוני לנצח, יבזבו יותר מחומש.

ומי שאינו יכול ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד, או מפני הטרדות שיש לו, כתבו השו"ע והרמ"א (יו"ד שם) שיספיק לאחרים הלומדים, ויחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו. והוסיף הרמ"א, שיכול להתנות עם חבריו שיעסקו בתורה והוא ימציא לו פרנסה, ויחלוק עמו בשכר, אך לאחר שכבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלק, בשביל ממון שיתן לו.

[משנ"ב ס"ק ג]

חֵיב אָדָם לְלַמֵּד בְּכָל יוֹם תּוֹרָה שְׂפָכֶתָב, שֶׁהוּא תַנְיָן, וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא וּפּוֹסְקִים⁽³⁾. וּבְעֶלְי־כֵתִים שְׂאִינָם לומְדִים רַק שְׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם⁽⁴⁾ לֹא יִלְמְדוּ בְּגִמְרָא לְחֹדֶר, דְּבָנָה אֵינּוּ יוֹצֵאִים.

(3) מקור דין זה הוא בגמ' (קידושין ל, א), דאיתא שם: 'לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד'. ופירושו התוס' שם (ד"ה לא צריכא) שצריך אדם לשלש את לימודו בכל יום ויום, וכן כתב השו"ע (יו"ד סי' רמו ס"ד). וראה ברמ"א (שם), שמלבד לימוד מקרא משנה וגמרא, חייב אדם ללמוד גם את הפוסקים הנמשכים אחריהם. והברכי יוסף (יו"ד שם) כתב בשם צוואת ר' שעפטיל בן השל"ה, שחייב לימוד גמרא רש"י ותוספות, הרי הוא חייב כהנחת תפילין.

ומחמת זה שחייב אדם לשלש את לימודו, כתב השו"ע לעיל (סי' נ ס"א) שקבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק 'איזהו מקומן' וברייתא דרבי ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא, שברייתא דרבי ישמעאל היא במקום גמרא, כי המדרש כגמרא. אך כדי שתחשב אמירת פרק זה וברייתא זו ללימוד משנה וגמרא, כתב המשנ"ב שם (ס"ק ב) שצריך שיבין את

מה שלומד, ובפרט עמי ארצות צריך שיבינו את פירוש המשנה והברייתא, כדי שיצאו בזה [יחד עם אמירת פוסקים] ידי לימוד מקרא משנה וגמרא שצריך האדם ללמוד בכל יום, וראה מה שכתבנו שם בשם הכף החיים (שם ס"ק ד).

וכן בטעם המנהג לומר אחר ברכות התורה פסוקי ברכת כהנים, ומשנה של 'אלו דברים שאין להם שיעור', ומימרא של 'אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם', כתב לעיל (סי' מז ס"ק כא) שנהגו כן כדי לקיים מקרא ומשנה וגמרא.

ומלבד חיוב לימוד זה, כתב במשנ"ב לעיל (סי' א ס"ק יב) שחייב אדם ללמוד מוסר בכל יום ויום [וכן כתב לקמן סי' תרג ס"ק ב], וכפי שאמרו חז"ל שכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, ותבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל. עוד כתב בשעה"צ שם (ס"ק כו) בשם החיי אדם, שחייב לימוד המוסר גדול יותר מחיוב לימוד המשניות.

(4) ובשבת שפנויים ממלאכה, כתב הרמ"א לקמן (סי' רצ ס"ב) שפועלים ובעלי בתים שאינם עוסקים בתורה כל ימות השבוע, יעסקו בתורה בשבת יותר מתלמידי חכמים העוסקים בתורה כל ימות השבוע. וראה במשנ"ב שם (ס"ק ז) בשם הירושלמי שלא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי לעסוק בהם בתורה, מפני שכל ימות החול הם טרודים במלאכתם ואין להם פנאי לעסוק בה בקביעות, ובשבת הם פנויים ממלאכתם ויכולים לעסוק בה כראוי.

(5) כלומר שהרמ"א (יו"ד סי' רמו ס"ד) הביא את שיטת ר"ת (המובאת בתוס' קידושין ל, א ד"ה לא) שיוצאים ידי חובה בלימוד גמרא, כיון שהתלמוד בלול במקרא משנה ותלמוד. ועל זה כתב הש"ך (שם ס"ק ה) בשם הדרישה (אות ב) שמ"מ בעלי בתים הלימודים רק ג' או ד' שעות, לא יוצאים ידי חובה אם לומדים רק גמרא, אלא צריכים גם ללמוד ספרי פוסקים שהם שורש ועיקר לתורתנו, ומה שכתב ר"ת שיוצאים ידי חובה בלימוד גמרא, הוא רק למי שלומד תשע שעות ביום, שכיון שיש לו פנאי גדול, יכול ללמוד גמרא בלבד, וראה עוד מה שהאריך בזה בספרו שם עולם (ח"ב פ"ז) ובהקדמה לחיי אדם (ד"ה והנה).

והערוך השלחן (יו"ד שם סי"ז) כתב שלמעשה אנו רואים שאם נאמר לאותם בעלי בתים כך, לא ילמדו כלל, כי רצונם רק ללמוד דף גמרא בכל יום, ולכן אין להניאם הלוואי שיעמדו בזה, וכל דבר תורה משיבת נפש ומביאה ליראת ה' טהורה.

[משנ"ב ס"ק ד]

דְּעָקֵר מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה אֵין לָהּ שְׁעוֹר, וְחַיִּיבָהּ הוּא כָּל הַיּוֹם⁽⁵⁾ וְכו', וְכָשֶׁשׁ לוֹ פָּנָי וְהוּא מְבַשֵּׁל מִלְמוּד תּוֹרָה מְרֻצָּנוֹ, הוּא קָרוֹב לָמָּה שְׂאֵמְרוֹ⁽⁶⁾ וכו', אֲלֵא הַפְּנָה בְּקַבִּיעַת עֵתִים לְתוֹרָה הוּא, שְׂצָרִיף הָאָדָם לִיָּחֵד עֵת קְבוּעָה⁽⁷⁾ בְּכָל יוֹם⁽⁸⁾ וכו', וְאִם אָרַע לוֹ אֲנִס שְׁלֹא הִיָּה כֹּל לְהַשְׁלִים הַקְּבִיעוֹת שְׁלֹשׁ בַּיּוֹם, הִיָּה עָלָיו כְּמוֹ חוֹב וְיִשְׁלִימֶנּוּ בְּלִילָה⁽¹⁰⁾.

(6) וכמבואר במג"א (סוף סי' קנו) ובשו"ע הרב (שם ס"א) שלא אמרו שדי בקביעת עתים לתורה אלא למי שצריך לעסוק בדרך ארץ להחיות נפשו ונפשות ביתו, אבל מי שאינו צריך לכך, או שמתפרנס משל אחרים, חייב לקיים "והגית בו יומם ולילה" כמשמעו.

(7) וביתר ביאור כתב בספרו תורת הבית (פ"א) שמה שאמרו חז"ל "כי דבר ה' בזה" - זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, אין זה דוקא במי שאינו עוסק כלל, אלא על כל שעה ושעה שיכול לעסוק **המשך בעמוד הבא**

הַלְבוֹת בֵּית הַתְּנִסָּה סִימָן קנ"ה

ביאורים ומוספים המשך

[משנ"ב ס"ק ו]

מִכָּל מְקוֹם הַעֲכָבָה בְּבֵית-הַתְּנִסָּה מִצָּנָה הִיא⁽¹³⁾.

(13) וכמבואר בשו"ע לעיל (סי' קנ"א ס"א) שהישיבה בבית הכנסת מצוה היא, שנאמר "אשר יושבי ביתך".

[משנ"ב ס"ק ח]

וְקָא מִשְׁמַע לֵן דְּאֶפְלוּ מִי שְׂיֻדְעָ לְלַמֵּד רַק מְעַט, אֶפְלוּ הָכִי יִקְבֵּעַ לוֹ מְקוֹם בְּבֵית-הַתְּנִסָּה לְלַמֵּד בְּמָה שְׂיֻדְעָ⁽¹⁴⁾.

(14) ומי שאינו מבין את אשר הוא לומד, כתב לעיל (סי' נ"ט ס"ב) שבתורה שבעל פה אין זה נחשב לימוד. וכן כתב השו"ע הרב (הל' תלמוד תורה פ"ב סי"ג), אלא שהוסיף שאף על פי כן יש לו לאדם לעסוק בכל התורה גם בדברים שלא יוכל להבין, ולעתיד לבוא יזכה להבין, וכן כתב בספר חסידים (סי' תתשס"ד). והאור זרוע (הל' קריאת שמע) כתב, שאדם שטרם התורה כל מה שיכול היה לטרוח, אף על פי שלא עלה בידו אלא דבר מועט, נותנים לו שכר כמי שטרם כמותו ועלה בידו הרבה, ולפום צערא אגרא. והחיד"א (מראית העין עבודה זרה דף יט) כתב שמה שאמרו שאם אינו מבין אינו נחשב לימוד, היינו דוקא כשלא משתדל להבין, אבל אם משתדל להבין, גם אם אינו מצליח מקיים בזה מצות תלמוד תורה. והוסיף, שאם מבין את פירוש התיבות, אף על פי שאינו יודע את הפירוש האמיתי כמו שפירשו המפרשים, נחשב ללימוד תורה.

אכן, אם לומד תורה שבכתב, כתב השו"ע הרב (שם סי"ב-יג) שאם מוציא בשפתיו אפילו שאינו מבין מקיים בזה מצות תלמוד תורה, והשל"ה (מס' שבועות אות קעז) כתב, בשם הכד הקמח שקריאה בתורה היא מצוה גדולה ואף שלא מבין מה שקורא, ובלבד שידע שהוא קורא, כי יש פעמים שאדם קורא ומתוך שחושב על דברים אחרים לא יתבונן בעצמו בכלל שקרא.

[משנ"ב ס"ק ט]

נִכּוֹן שְׂעָקָר לְמוֹדוֹ יִהְיֶה בְּהִלְכוֹת, שְׂיֻדְעָ אִיךְ לְהִתְנַהֵּג לְמַעַשֵׁה⁽¹⁵⁾ וכו', וְגַם אֶמְרֵנוּ: כָּל הַשּׁוֹנֶה הִלְכוֹת בְּכָל יוֹם, מְבַקֵּשׁ לוֹ שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבְּאָא⁽¹⁶⁾.

(15) ובלימוד השו"ע, כתב לעיל (בהקדמת המשנ"ב לח"א) שיש להעדיף ולהקדים את לימוד חלק אורח חיים, שידיעתו הכרחית לקיום התורה בכל יום מימי חיי האדם, ובלעדיו לא ירים איש ישראל את ידו ואת רגלו.

(16) וכמה הלכות צריך ללמוד בכל יום, כתב השו"ע הרב (סי' ק"א) בשם הברכי יוסף שמייעט הלכות שנים, וכן כתבו בספר המנהיג ובשו"ת הרשב"ש (סי' נב). וכתב המשנ"ב (בהקדמה לח"א) שהובא במדרש שוחר טוב "בר קפרא אומר למד אדם תרי הלכות בצפרא ותרי הלכות ברמשא, קיים בזה 'ובתורתו יהגה יומם ולילה'".

[ביה"ד ד"ה ויקבע]

לְבַתְּחֵלָה מִצָּנָה לְסַדֵּר כָּל מָה שְׂיֻכּוֹל לְלַמֵּד בְּחִבּוּדָה⁽¹⁷⁾ וכו', מִי שְׁלוּמִד בִּיחִיד⁽¹⁸⁾ וכו', לֹא מְקַבְּלֵן מִלָּה בְּסִפְרֵי הַזְכוּנוֹת, מָה שְּׂאִין בֶּן שְׁלוּמִד שְׁלֹא בִּיחִיד⁽¹⁹⁾ וכו', גַּם עַל-יְדֵי-זֶה נוֹשֵׂא הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ-הוּא פָּנִים לִישְׁרָאֵל, בְּדִאִיתָא בְּתַנְאִי דְּבִי-אַלְהֵינוּ⁽²⁰⁾ וכו', וְכֵן הִתְנַהֵּג בְּכָל קְהֵלוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁקּוֹבְעִים לְלַמֵּד בְּחִבּוּרָה אַחֵר הַתְּפִלָּה בְּבֵית-הַתְּנִסָּה⁽²¹⁾ וכו', וְאִין אוֹמְרִים קִדִּישׁ דְּרַבְּנִין אֵלָּא עַל תּוֹרָה שְׂבַע-פָּה⁽²²⁾ וְלֹא עַל פְּסוּקִים⁽²³⁾ וכו', דְּאֶפְלוּ אַחֵר אוֹ שְׁנִים שְׁלֻמִּדוּ יִכְלוּ לִזְמַר קִדִּישׁ, בְּכָל שְׁמִינִי עֲשֶׂה בְּבֵית-הַתְּנִסָּה⁽²⁴⁾, וְגַם דְּאֶפְלוּ אִישׁ אַחֵר שְׁלֹא לְמַד יִכְלוּ לִזְמַר הַקְּדִישׁ⁽²⁵⁾.

(17) וראה מה שכתב בספרו שם עולם (ח"א פכ"א) מעלות נוספות ללמוד בחבורה, וכתב שהטעם שהרבי קצת בענין מעלת לימוד בחבורה הוא מפני שראה אנשים שדרכם להשתמש מללמוד

בתורה ואינו עוסק, יש לו לחוש פן הוא חס ושלוש על אותה שעה בכלל "דבר ה' בזה", וכן כתב שם בסוף חתימת הספר.

(8) וקביעות זו, כתב הכף החיים (ס"ק יג) בשם הרמ"ע מפאנו שתהיה בשעה קבועה כל יום, ולא יחליף ללמוד היום בשעה זו ולמחר בשעה אחרת.

(9) ולענין אברכי כולל הלומדים בזמן קבוע במשך היום ומקבלים מלגה עבור הלימוד, כתב השו"ע הרב (סי' ק"א) שהברכי יוסף הסתפק אם הלימוד הזה עולה להם עבור קביעת עתים לתורה וראה בברכי יוסף שם שאף שלענין דיין המקבל שכר עבור הדין, וכן לענין מלמד תינוקות בשכר, כתב מהר"א אזולאי שאינו עולה לו אותו זמן עבור קביעת עתים לתורה, יתכן שיש לחלק קצת בינם לבין הלומד תורה ומקבל פרס. וכתב הכף החיים (סי' ק"ד) שלמעשה יש להחמיר ולקבוע זמן אחר חוץ מהסדרים הקבועים שעליהם מקבל פרס, כיון שספק דאורייתא לחומרא. מאידך, השולחן הטהור (סי' ב) כתב שמלמד הלומד עם התלמידים בשכר, עולה לו לימוד זה לקביעת עתים לתורה, כי השכר שנוטל אינו אלא שכר בטלה.

(10) ומי שיש לו חוק קבוע ללמוד הספק מסויים בכל יום ויום, כתב לקמן (סי' רל"ח ס"ק ה) שהרי זה נדר, וכמו שאמרו בגמ' (נדרים ח, א) 'האומר אשכים ואשנה פרק זה וכו', נדר גדול נדר לאלוך ישראל'. לפיכך, טוב שיתנה מתחילה שלא יהיה עליו דבר זה לנדר, פן יודמן לו מקרה שמחמתו לא יוכל להשלים את חוקו. עוד הוסיף שם (סי' ק"ד), שאם לא הספיק ללמוד ביום ישלים בלילה, שיום המחרת הוא חיוב בפני עצמו, והרי זה בכלל 'מעוות לא יוכל לתקן'.

[שעה"צ ס"ק א]

וְכִיכְרִי הָאֶרֶץ בְּזֶה הַגֵּרָא בְּסִפְרוֹ שְׁנוֹת-אַלְהֵינוּ פָּרָק א דְּפָאָה, עֵין שָׁם⁽¹¹⁾.

(11) שם כתב שכשאינו לו פנאי כגון שצריך לעסוק במצוה או בדרך ארץ, או כשצריך לאכול שהוא גם כן מצוה, אינו עובר בזה על 'והגית יומם ולילה', כי תלמוד תורה אין לו שיעור גם כלפי למטה, כלומר שכשאינו לו פנאי פוטר את עצמו ידי חובה אף בתיבה אחת. והוסיף, שלכן צריך האדם לחבב את התורה מאד מאד, כי כל תיבה [בספר לב אליהו ח"א עמ' 86 כתב 'אות'] שלומד מקיים בה מצות תלמוד תורה ששקולה כנגד כל המצוות, ומטעם זה אין מבטלים תלמוד תורה עבור מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כי כשלומד למשל דף אחד, מקיים כמה מאות מצוות שכל אחת מהן שקולה כנגד כל התורה כולה, ואם כן בודאי יותר טוב לקיים מאה מצוות ממצוה אחת. וראה מה שכתב בספרו תורת הבית (פ"ב) שבדק בשעון ומצא שבדקה אחת אפשר לומר מאתיים תיבות, ואם כן בכמה שעות יכול לומר כמה אלפי תיבות של תורה שכל תיבה היא מצוה בפני עצמה.

[משנ"ב ס"ק ה]

אִם רָאִי שְׂבִיבָא לִי רִנָּה, יְבוֹא הוּא מְעַצְמוֹ מִהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֶף לְאַחֵר שְׂאֶגְמֵר קְבִיעוֹת לְמוֹד⁽¹²⁾.

(12) ודבר זה, כתב בספר שמירת הלשון (שער התבונה פ"ט) שהשכל יחיבהו, כי איך יתכן שהקב"ה יגרע לאדם ממונותיו שנקבעו לו בראש השנה משום שלא רצה לבטל את הזמן הקבוע לו ללימוד התורה. ואף אם באותו יום הפסיד ממון, לא ידאג, וידע לנכון כי עד כלות השנה, ישלמו לו מן השמים מה שנגזר עליו, ואין ההשתדלות ביותר מזה מועילה מאומה. וכן אם רואה אחרים שהצליחו בעסקיהם על ידי שביטלו את קביעותם, יתבונן היטב ויראה שכמה פעמים נודמנו להם הפסדים שונים, או יסורים שהוצרכו להוציא עליהם אותו ממון.

הַלְבוֹת בֵּית הַפְּנִינִת סִימָן קנ"ה

ביאורים ומוספים המשך

התפילה הוא ענין גדול כמבואר בסימן זה. ומ"מ לא יאחרו זמן קריאת שמע ותפילה בשביל להמתין לו.

(22) אמנם לעיל (סי' נד ס"ק ט) כתב בשם המג"א שעיך הקדיש דרבנן נתקן על דבר אגדה, ולכן לא יאמר קדיש לאחר תורה שבעל פה, אלא אם אומר אחר כך על כל פנים מקצת דבר אגדה. ומטעם זה מנהג כל ישראל לומר אחר פרקי אבות ואחר במה מדליקין את המאמר רבי חנינא בן עקשיא וכו' או 'אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום וכו'. ולפי זה יזהרו כשלומדים משניות, לומר בסוף הלימוד את המאמר של רבי חנינא בן עקשיא וכו', כדי שיוכלו לומר קדיש דרבנן.

(23) ואחר אמירת פסוקים מתנ"ך, כתב לעיל (שם) שאומרים קדיש שלם אפילו אחר שלשה פסוקים.

(24) ועשרה אלו, כתב לעיל (שם) שצריכים להיות בבית הכנסת גם בשעת הלימוד, וכן כתב לקמן (סי' רלד ס"ק ה) שהלומדים בבית המדרש בלא מנין, ואחר כך קוראים בבית המדרש לאנשים שישלימו המנין, לא יפה הם עושים, שהרי עיקר טעם הקדיש על הלימוד הוא משום שנתקדש השם ברבים, ואם כן צריך שיהיו עשרה בבית המדרש בעת הלימוד. אך הוסיף, שאפשר ללמוד משנה אחת וכיוצא בזה לאחר שהתאספו עשרה אנשים, ולומר קדיש [וראה בהע' לעיל שיאמרו גם מקצת דבר אגדה].

אמנם לעיל (סי' נה ס"ק ב) כתב שנחלקו בזה הפוסקים, שדעת הט"ז (שם ס"ק ג) היא שאף אם בשעת הלימוד לא היו עשרה בבית הכנסת, יכול לומר קדיש כל שיש עשרה בשעת אמירת הקדיש [שכל קדיש אפילו קדיש דרבנן שאחר הלימוד, הוא בכלל דבר שבקדושה שאין לאומרו בפחות מעשרה], והמג"א (סי' סט ס"ק ד וסי' רלד ס"ק א) חולק על זה, וסובר שצריך שיהיו עשרה בשעת הלימוד, וכן מוכח מהגר"א, וסיים שהסכימו האחרונים שנכון לומר כמה פסוקים [לענין קדיש שלם] כשיהיה שם מנין.

(25) ואף שלא היה בבית הכנסת בשעת הלימוד, כתב בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' כ אות א) שיוכל לומר את הקדיש.

[ביה"ל ד"ה עת ללמוד]

למלמד תורה ביום ובלילה⁽²⁶⁾.

(26) ובחומר ביטול לימוד תורה בלילה, כתב השו"ע לקמן (סי' רלח ס"א) שהמבטלו עונשו מרובה, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק ב), שבית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה, אש אוכלתו.

בחבורה בבית המדרש את הדף גמרא או פרק המשניות, ולומדים לעצמם, והדרך ההיא ישרה בעיניהם.

(18) ואמרו חז"ל (ברכות סג, ב) "חרב על הבדים ונאלו" חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בד בבד, ולא עוד אלא שמתפשין שנאמר 'נאלו'. וגם במסכת תענית (ז, א) אמרו שאין דברי תורה מתקיימים ביחיד [הובא בשם עולם (שם)].

ומי שמרגיש שכשלומד לבד יעלה בידו להבין יותר את הדבר על בוריו, כתב בשו"ת שלמת חיים (יו"ד סי' צט) שאם כוונתו שאחר כך יברר את הענין גם עם אחרים, פשוט שמותר ללמוד ביחיד. והגר"א למד יחיד משום שלא מצא חבר כמותו ללמוד עמו. והביא שם בשם היעב"ץ (בהקדמה לסידורו) שבארץ ישראל לא שייך עניין זה שלא ללמוד יחיד, כיון שאוירא דארץ ישראל מחכים [אך ראה שו"ת מנחת שלמה (ח"ג סי' קנח אות כב) שתמה שמוכח (רש"י אבות פ"ו מ"ג, וכעין זה במס' כלה רבתי פ"ח) שאחיתופל מצאו לדוד יושב ועוסק בתורה יחיד ואמר לו והלא נאמר 'חרב על הבדים', ומוכח שאף בארץ ישראל נאמר כן].

(19) ובטעם הדבר, ביאר המהרש"א (חי' אגדות ברכות ו, א ד"ה תרי) ששנים מתוך משא ומתן שלהם בדברי תורה יבואו על פי רוב אל האמת, ולכן ניתן לכתוב את דבריהם בספר זכרונות לפניו יתברך, אבל אחד שלומד אפשר שיבוא לידי טעות, ולא ניתן להיכתב. וראה עוד בתוספות שם (ד"ה חד) ובבן יהוידע שם. ובשם עולם (שם) הביא פירוש אחר על פסוק זה בשם מדרש שיר השירים, ששנים שלומדים הקב"ה מעמידם על טעות בהלכה, וכותב את דברי התורה על ליבם, ומזכיר להם אם שכחו.

(20) וכתב עוד בשם עולם (שם) שבתנא דבי אליהו זוטא (פי"ד) משמע שקץ הגאולה לא יבוא אלא בזכות לימוד תורה בחבורה, וראה שם בהערה שהעיקר הוא שיקרו וישנו זה עם זה, ויהיה קולם נשמע בעת לימודם.

(21) ומטעם זה כתב לעיל (סי' קכד ס"ק טו) שבזמנינו המנהג להמתין לאב בית דין שיבוא לבית הכנסת [אף שכתב הרמ"א (שם ס"ג) שכשיש עשרה בבית הכנסת יש להתחיל להתפלל ואין להמתין על אדם חשוב או גדול שעדיין לא בא], כיון שהמנהג כיום בערי ישראל לקבוע עם האב בית דין ביחד זמן ללמוד אחר התפילה, ואם כשיתקבץ מנין תיכף יתפללו, ילך אחר כך כל אחד לדרכו ויגרום על ידי זה ביטול תורה, וקביעות הלימוד שאחר

הַלְבוֹת בֵּית הַפְּנִסָּת סִימָן קנָה קנָו

ביאורים ומוספים

וסופה להביא את האדם לידי גול וחמס, וגם לחרפה וכלימה. והוסיף, שסיבות רבות מביאות להנהגה רעה זו, והגדולה שבהן היא על ידי הנשים שדעתן קלה ואינן רואות את הנוכל, ואשרי מי שיאמץ את לבבו ולא ישגיח לפיתויים, וינהל הרצאות ביתו בחשבון כפי ערך הנהגתו.

[משנ"ב ס"ק ב]

אֵלָא יַעֲשֶׂה רַק בְּדִי פְּרִינְסָתָא⁽²⁾ וְכִי, וְהַעֲקֵר שְׂתִיבֹנָן בְּעֶצְמוֹ מֵהָ הוּא הַכֶּרֶס הָאֲמָתִי שְׂאִי אֶפְשָׁר בְּלַעֲדוֹ⁽³⁾.

2) אך גם עשיר גדול שדי לו בממונו לפרנס את עצמו ובני ביתו כל ימי חייו, כתב לקמן (סי' רלא ס"ק ח) שיצויר לפעמים שכונותו במה שמשתדל להרבות עסקיו לשם מצוה, כגון שכונותו להרבות בצדקה וחסד על ידי זה, או שכונותו לקחת עסקים תחת רשותו כדי להמציא מלאכה לעניי ישראל על ידי זה, שכל זה הוא בכלל צדקה ואף מעולה ממנה.

3) ובחובת ההתבוננות בזה, כתב בספרו שם עולם (ח"א שער החזקת התורה פי"ג בהע' שם) שסיבת מיעוט ידיעת האדם בתורה היא, שמשקיע את ראשו בבגדים נאים ומאכלים כדרך העשירים, וחושב שזה הכרח. וכשזואלים לאדם בשעת הדין על ידיעת כל התורה, אין זה אלא מחמת שיכול לדעת הכל רק החליף את הכוחות והדעת שנתנו לו בדברי מותרות, ובעונותינו הרבים דפי הש"ס פרושים אצלנו על כותלי בתינו היפים והכיסאות והשולחנות המפוארים, כי יכולנו להשקיע כוחותינו בלימוד התורה.

[משנ"ב ס"ק ד]

לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל שְׂשִׂיאָ בֵּית תַּלְמִיד-חֶכֶם, וְיִשְׂאֵא בֵּיתוֹ לְתַלְמִיד-חֶכֶם⁽⁴⁾, וְלֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִם תַּלְמִיד-חֶכֶם, וְלַעֲשׂוֹת פְּרָקְמָטָא לְתַלְמִיד-חֶכֶם וְלִהְיֵת בְּרֵךְ לְהֵן בְּכָל מִינֵי חֲבוּרֵי⁽⁵⁾, שְׁנָאֵמֵר "וְלִדְבָקָה בּוֹ"⁽⁶⁾.

4) ובגדול חובת ההשתדלות בזה, כתב בספרו חפץ חיים (שמירת הלשון שער התורה פי"ה) שישתדל בזה בכל כוחו אף אם צריך להזויל סך רב מנכסיו עבור זה, וכמו שאמרו חז"ל (פסחים מט, ב) 'לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו, וישא בת תלמיד חכם וישא בתו לתלמיד חכם'. והוסיף, שבזמנינו חיוב זה הוא יותר ויותר מבעבר, כי כאשר יתחבר עם תלמיד חכם בקשרי נישואין יצמחו אחר כך ממנו דורות של יראי ה' ומקיימי מצוות, מה שאין כן אם יעשה להיפך, מי יודע מה יצא מצאצאיו, כי אנו רואים בחוש בעונותינו הרבים בזמנינו שכל מי שהוא יותר עשיר, יותר קשה לו להינצל מערמת היצר ותחבולותיו, לכן יראה לקרב עצמו לתורה וללומדיה, והתורה מגינה ומצילה.

5) ומאידך גיסא, כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"א) שיתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך, כדי שלא ילמד ממעשיהם. ואופן הריחוק מן הרשעים, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' לו) שצריך להיות באותו אופן כמו החיבור לחכמים, דהיינו שלא לעשות פרקמטיא עמהם, וכל שכן שלא לעשות שותפות עמהם, שכמו שעם תלמיד חכם חיבור זה מביא שילמד ממעשיהם, כך כשהוא עם רשעים יש לחוש שחיבור זה יביא שילמד ממעשיהם. אך הוסיף, שעל כל פנים איסור ממש לא נאמר בזה, ובפרט כששרויים בין האומות, ולכן במקום צורך גדול יש להתיר עשיית שותפות עם מומר לחלל שבת.

6) ולענין שכרו של המהנה תלמידי חכמים, מובא בגמ' (ברכות מב, א) שתיכף לתלמידי חכמים ברכה, ופירש רש"י שם (ד"ה תכף),

המשך במילואים עמוד 21

[ביה"ל ד"ה עת]

וְעֵין בְּסִימָן א' מֵהַ שְׂפָתֵינוּ בְּשֵׁם הַשֵּׁל"ה⁽²⁷⁾ וְכו', בְּנִי, הַמֶּשֶׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה לְמֵה לֹא שְׁנִיתָ, שְׂשִׁשׁ בָּהֶם קָרִיאַת שְׁמֵעַ תְּפִלִּין וְכוּתָה⁽²⁸⁾.

27) שם (משנ"ב ס"ק ב) כתב בשמו שיש ענין על פי סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפילה, הן בבוקר הן בערב.

28) ואף שכבר אמר קודם לכן 'א' מי שיש בידו מקרא וכו'', ביאר הגר"ח קניבסקי (שיח התורה עמ' רפד) שהכוונה כאן למכילתא וספרי, ואף שיש ללמד מדין מצות תלמוד תורה, הזכיר גם ענין זה שיש בהם קריאת שמע תפילין ומזוזה כדי לחזק הטענה.

[משנ"ב ס"ק יא]

וְכֵלָם פְּתִיחָא⁽²⁹⁾ בְּמִלְחָמָא⁽³⁰⁾ וְקִיתוֹן שֶׁל מִים שְׁחִירִית מְבַטְלָתָא⁽³¹⁾.

29) ושיעור אכילת הפת, כתב הפמ"ג (משנ"ב ס"ק א) שהוא כביצה. ופת הבאה בכיסנין, מבואר בפמ"ג (שם) שכתב שמשמע בתוס' (ברכות לו, ב ד"ה אמר) שאין צריך אכילת פת המחייבת ברכת המזון דוקא, שנחשבת אף היא כפת שחרית לענין זה, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"י תשובה ו). אך אכילת מיני תבשיל כתב בפמ"ג שם שלא מועילה לענין זה, אפילו אלו הנעשים מחמשת מיני דגן. והא"א (בוטשאטש) צידד, שגם בשתיית קפה עם חלב יש מעלה של אכילת פת שחרית, כיון שיש בחלב כח מזין, וטעם כעיקר, והכף החיים (ס"ק כג) כתב שכשאי אפשר לו לאכול פת, גם קפה עם סוכר בלבד ואף בלי חלב מועיל מעט ליישב את הלב. 30) ובזמנינו שנותנים מלח בעיסה, כתב הכף החיים (ס"ק כג) שנחשב הדבר כפת במלח.

31) ומים אלו כתב הכף החיים (שם) שטוב שיהיו חמים, וכמו שנהגים עכשיו לאכול בבוקר פת הבאה בכיסנין עם קפה או תה.

[משנ"ב שם]

וּמִצְוָה לְהִנָּהֵג עֲצֻמוֹ בְּמִדָּה טוֹבָה וְהִנָּהֵג טוֹבָה לְשֹׁמֵר בְּרִיאוֹתָו בְּדִי שְׂיִהִיָּה בְּרִיא וְחֶזֶק לְעִבּוּדַת הַפּוֹרָא יִתְעַלֶּה⁽³²⁾.

32) ומי שאינו אוכל פת שחרית, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' טז) שאינו נקרא עבריין בשל כך, שלא תיקנו זאת בגדר מצוה בפני עצמה, אלא כעצה טובה בלבד, ובגדר הנהגה ישרה אשר יש בה סרך מצוה.

סִימָן קנָו

סֵדֶר מִשְׂאֵא וּמִתָּן

[משנ"ב ס"ק א]

לֹא יִקְמָץ יוֹתֵר מְדִי וְלֹא יִפְזֹר יוֹתֵר מְדִי⁽¹⁾.

1) והוצאות [שבת] ויום טוב, כתב השו"ע לקמן (סי' תקכט ס"א) שאין לצמצם בהן, ובטעם הדבר ביאר המשנ"ב שם (ס"ק ב) שמוזנותיו ויצאותיו של אדם קצובים לו מראש השנה חוץ מהוצאות שבת ויום טוב, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו כמבואר בגמ' (ביצה טז, א). והוסיף (סי' רמב ס"ק ד), שהוא הדין הוצאות בניו לתלמוד תורה. וכן הוצאות ראשי חדשים וחול המועד, כתב לקמן (סי' תיט ס"ק א) בשם הפסיקתא שהם בכלל זה, וראה שם במשנ"ב ובמה שכתבנו שם.

ובשאר ימות השנה, כתב בביה"ל לקמן (סי' תקכט ס"א ד"ה ואל) שצריך כל אדם לצמצם בהוצאותיו, שלא יוסיפו לו אלא מה שפסק לו, וזו תוכחת מרובה על זמנינו, שבעונותינו הרבים הרבה אנשים עוברים על זה ולא ישימו לב איך להתנהג בהוצאות ביתם להרחיק דברים המותרים, ורבים חללים הפילה הנהגה רעה זו,

מה באר הגולה

הלכות בית הכנסת סימן קנה קנו

יראת שמים (הרי"ף פ"ק דברכות): ב יקדם שילף לבית המדרש *ויכל לאכל פת (ג) שחרית אם הוא רגיל ב טור מנמרא דפסח בו, (יא) וטוב שירגיל בו:

קנו סדר משא ומתן, ובו סעיף אחד:

א "אחר כך (א) גלף (ב) [6] לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה *סופה בטלה וגוררת עון, כי העני יעבידנו על דעת קונו, ומכל מקום לא יבצעה מלאכתו (ב) עקר אלא (ג) [3] עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקנים (ג) בידו. ג' וישא ויתן (ד) באמונה. ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה, שבכל מקום ישהכיר השם מצויה

שערי תשובה

עולה. ועין שם שמספק, הלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פנים אם עולה, ועין שם שמה שאמר כל השנה כר מעוט הלכות שנים, וכן כתוב בס' המנהיג ונחיא הנשכח"ש בתשובה סימן נב והסכים עמו, עין שם:

[6] לעסקיו. עבה"ט. וכתב ברי"ב בשם מהר"י צמח: הריב וצלה"ה קשה הולך בדרך ונחתים לו שלום היה מסתפל שאם היה במקום שחור ונקי היה משיב עליהם שלום, ואם היה מקום מסתפל היה משיב ברכה טובה, עכ"ל: [3] עראי. עבה"ט. ועין מג"א במ"ש במי שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, ונרשם פ"ק דקדשים, ועין

הרמב"ם בהלכות דעות: (ג) עראי. פי' שיעשה רק כרי פרנסתו, והעקר ללמד

באר הלכה

מן הנכון, שמלכד קביעות שאחר תפלת שחרית יקבע גם בין מנחה למעריב, שפנה יצא גם ירי חובת למוד תורה בלילה. וענין למוד בין מנחה למעריב משמע גם במקרא (ברכות דף ד'): אדם בא מן השדה בערב, הולך לבית הכנסת, אם יודע לקרות קורא, לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל וכו', עין שם, ועין בסימן א מה שכתבנו בשם השל"ה⁽²⁷⁾, ובפנינו חזקנים, כמה אנשים מרבים ידעים מן התורה לגמרי ואינם חוששים לקבוע אפילו זמן מועט בימים לתורה, והספק הוא, מפני שאינם יודעים גלל החיוב שיש בה, וכבר אמרו חז"ל: ופר הקדוש-ברוך-הוא על עון עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים ולא ופר על עון בטול תורה. ואיתא במדרש משלי פרשה י: אמר ר"י בוא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקדוש-ברוך-הוא לזון את כל העולם וכו'; בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו מנחה, הקדוש-ברוך-הוא הופך את פניו מפניו ומצרי גיהנם מתגברין בו כו' ומה נוסלים אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני ספרים או שלשה, הקדוש-ברוך-הוא אומר לו: בני, כל ההלכות למה לא שנית אותם כו'. בא מי שיש בידו הלכות, אומר לו: בני, תורת-כהנים למה לא שנית, שיש בו וכו'. בא מי שיש בידו תורת-כהנים, הקדוש-ברוך-הוא אומר לו: בני, חמשה חמשי תורה למה לא שנית, שיש בהם קריאת שמע תפילין ומוצה⁽²⁸⁾. בא מי שיש חמשה חמשי תורה, אומר לו הקדוש-ברוך-הוא: למה לא למדת הגדה וכו'. בא מי שיש בידו הגדה, הקדוש-ברוך-הוא אומר לו: בני, תלמוד למה לא למדת וכו', עין שם. והאיש אשר אינו מנח את עצמו לקבוע לו עתים לתורה בכל יום, בנדיא יסאר ריקם מכל, חס ושלום, ומה יצנה ליום הדין, והתקם עניו בראשו: * ויכל לאכל וכו'. משמע בטור דיאלל אז רק מעט, עין שם: * סופה בטלה וגוררת עון⁽²⁹⁾. כתבו הספרים, שזהו נאמר לכלל העולם, שאין כלם יכולים לנפות לנפות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה, אבל אנשים יחידים יוכל להפצא בכל עת באפן זה ונזהר שאמר בברכות ל"ה ע"ב: הרבה עשו רשבי"ו ולא עלתה בגדן, ורצה לומר, דוקא הרבה. והקדוש-ברוך-הוא בנדיא ימצא להם פרנסתם. וקצין זה כתב הרמב"ם פרק יג מהלכות שמטין ויובלות: ולא שכת לוי בלבד וכו', עין שם. ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו ערכיו כדי שיעסק בתורה, בנדיא לא שיהי נזהר⁽³⁰⁾, וישכר ויבולון ויכית:

ולאכל ולשתות עם תלמיד-החכם, ולעשות פרקמטיא לתלמיד-החכם ולהתחבר להן בכל מיני חבורה⁽³¹⁾, שנאמר "ולדבקה בו"⁽³²⁾. עד כאן לשונו. ואמר חזקוני⁽³³⁾: כל הנהגה מסעודה שפתלמיד-החכם שריי בתוכה, כאלו נהנה מיו השכנה (ברכות סד). עוד כתב בפרק ו הלכה ג: מצוה על כל אדם לאהב את כל אחד מן ישראל בגופו⁽³⁴⁾, שנאמר "ואהבה לרעך כמוך", לפיכך צריך לספר בשכחו ויבפני שונאיו אסור, שלא יבואו לספר בגנותו - שם בפרק ז מהלכות דעות⁽³⁵⁾ ולחוס על ממונו בפאשר הוא חס על ממונו עצמו ורוצה בכבוד עצמו, לפיכך המתפבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא⁽³⁶⁾. עד כאן לשונו. ודוקא רעך בתורה ומצות, אבל אדם רשע, שרצה אותו שעבר עברה המפרסמת בישאאל ולא קבל תובתקה⁽³⁷⁾, מצוה לשנאתו⁽³⁸⁾ [ע"פ ק"ג]. אהבת הגר שנתגזר, שני מצות עשה הן, שנאמר בו גם מצוה בפני עצמה⁽³⁹⁾ "ואהבתם את הגר". השווא אחר מישאאל בלבד, עובר בלא-העשה, שנאמר "לא תשנא את אחיך בלבד"⁽⁴⁰⁾. והפכה את חבירו והמתפרסמו אינו עובר בלאו זה, אלא הוא

שער הציין

(א) אם אין לו שאר משקין [כ"מ מרש"י]: (ב) רמב"ם בהלכות דעות ובאבות: (ג) כל אחד לפי ערכו: (ד) וכדי שלא ירמה אותו הצייר, יתבונן אלו הוא היה מתחב לזון את חבירו ולהלבישו לפי ערכו, מה היה אומר אז איה דבר הוא הכרת:

באר היטב

ואומרים קדיש ודבנן, ואין חילוק בין גדולים שעוסקים בתורה או קטנים, ובלבד שיהא עשירה גדולים שיענו איש"ר, ע"ת: (ג) שחרית. כתב הב"ח בשם מרדכי: פת שחרית איה אלא בתבואה הרחוקה מן הישוב, ולא שמעה קול תרנגול ולא קול מושכים באניות, והרגילים בה צרכים לאכלה תדיר בכל יום, וע"כ נמנעים התקמים ממנה, עכ"ל. וט"ז ומ"א כתבו דמי שמקנים הדברים בפשוטן ש"ר. ועין בתשובת חכם צבי סימן טו:

(ב) לעסקיו. כלל הדבר, שילף אדם בדרך המצוה, לא יקמץ יותר מדי ולא יפזר יותר מדי, רק הגאון והפסע יתרחק ממנה עד קצה האחרון,

משנה ברורה

בבית המדרש אם יש צד עברה במשא ומתן שלו, גול ואונאה ורבית וכדומה, ויפרש ממנה: ב (יא) וטוב שירגיל בו. כדאמרין בגמרא: שמונים ושלשה מיני חלאים תלויים במנה, וכלם פתח⁽²⁹⁾ במלח⁽³⁰⁾ וקיתון (ג) של מים שחרית מבטלתן⁽³¹⁾. ומצוה להנהיג עצמו במדה טובה ונהנהגה טובה לשמר בריאותו כדי שיהיה בריא וזקוק לעבודת הבורא יתעלה⁽³²⁾ [טור]:

א (א) גלף לעסקיו. ונהנהגה (ב) האדם צריך להיות הכל בדרך המצוה: לא יקמץ יותר מדי ולא יפזר יותר מדי, וכן בכל המדות, רק הגאון והפסע יתרחק מהם עד קצה האחרון, וכמו שאמר הפנא: מאד מאד הוי שפל-רוח, וכן בפעם הזהירו חזקמינו ו"ל הרבה עליה: (ב) עקר. אלא יעשה (ג) רק כדי פרנסתו⁽³²⁾. אף בזה גופא צריך להתזהר מפתוי הצייר, שמפתהו שכל היום צריך השתדלות על הרוחה זו, והעקר שיתבונן בעצמו (ג) מה הוא הכרת האמת שאי אפשר בלעדו⁽³³⁾, ואז יוכל להתקנים בידו שיהא מלאכתו עראי ותורתו עקר: (ג) בידו. כי אין מצוה לה' להושיע כרב או במצט, וישלח לו ברכה במעשה ידיו: (ד) באמונה. הינה, שלא ימצא בעסקו שום גול ותרמית, וגם על זה שואלין לו לאדם בשעת הדין, כמו שאמר חז"ל. והנה יש כמה מצות תדיריות [עשין ולאויין] שמטלות על האדם לעשות ולהזהר בהן בכל עת ואינן מובאות בהשלתן-ערוך, וכמה מהן העתיקו המגן-אברהם מדברי הרמב"ם ושארי הראשונים, וכן כמה הנהגות טובות המזכרים בדברי חז"ל, לכן לא אהדל גם-כן מלהעתיק מקצת מהדברים פה. כתב הרמב"ם (פרק ו מהלכות דעות, הלכה ב): מצות עשה להדבק בתקנים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם, בענין שנאמר: "ויב תדבק", וכי אפשר לו לאדם להתדבק בשכניה? אלא כן אמרו חזקמים בפרוש מצוה זו: הדבק בתקנים ותלמידיהם. לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד-החכם, וישא בתו לתלמיד-החכם⁽⁴⁾,

